

***A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică (μυστικῶς)
la experiența harului baptismal prin lucrarea poruncilor
(ἐνεργῶς) - o viziune filocalică***

Conf. dr. Ciprian STREZA*

Rezumat:

Studiul abordează Taina Sfântului Botez din perspectiva spiritualității ortodoxe, în special a scrierilor Sf. Marcu Ascetul (sec. V-VI?), autorul arătând că în Ortodoxie există o tainică întrepătrundere între mistică și asceză, o armonioasă corelare între a fi și a trăi în Hristos, care exprimă întreaga dinamică a trecerii omului de la chip la asemănarea cu Dumnezeu. Prin împlinirea poruncilor, prin viața de asceză omul pune în lucrare harul primit prin Sfântul Botez, fortificându-și firea și păzind libertatea dăruită în apele baptismale.

Cuvinte cheie:

Botez, spiritualitate, asceză, Sfântul Marcu Ascetul, liturghie interioară

După Înviere și Înălțare, Mântuitorul Hristos, devenit Duh și după umanitate, nu l-a părăsit pe om, ci prin venirea Sfântului Duh Se sălășluiește prin Botez în sufletul fiecărui credincios, aducând cu Sine toate darurile umanității Sale restaurate și umplând ființa umană de puterea dăruirii Sale jertfelnice. După Cincizecime prezența în trup a Mântuitorului în lume a fost înlocuită de cea prin Sfintele Taine, care însă nu e mai slabă ca aceea, ci mai intensă, pentru că se întemeiază toată pe Duhul Sfânt. Dumnezeu a dorit ca prin materia văzută a fiecărei Taine El să Se descopere și să lucreze în Biserică. A trebuit să Se scufunde Fiul lui Dumnezeu în natura omenească, și să moară, și să învieze pentru ca omul, scufundându-se în apa Botezului, să se întâlnească cu Hristos: „Câți în Hristos ne-am botezat, în moartea Lui ne-am îngropat, spune Apostolul neamurilor, pentru ca precum Hristos S-a sculat din morți prin slava Tatălui, tot așa și noi să umblăm întru înnoirea

---

*Dr. Ciprian Streza, conferențiar (Teologie Liturgică) la Facultatea de Teologie *Andrei Șaguna* din cadrul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu. E-mail: ciprian_streza@yahoo.com.

Conf. dr. Ciprian Streza

vieții; căci dacă ne-am făcut cu Hristos o singură tulpină prin asemănarea morții Lui, atunci vom fi și părtași ai Învierii Lui.” (Rm 6, 4-5).

Sfântul Apostol Pavel afirmă aici foarte bine bipolaritatea vieții creștine, și anume: „a fi în Hristos” definește împărtășirea prin Sfintele Taine de însăși umanitatea curată a Mântuitorului, prin care viața Trupului Său pătrunde în toate mădularele celor botezați, ale celor care devin „împreună-sădiți” cu Hristos, fiind cuprinși în dinamica vieții Lui prin moartea și învierea împreună cu El prin Botez. Gustarea din această viață nouă determină și un răspuns plin de responsabilitate din partea celui nou-botezat, determinându-l ca toate faptele vieții lui să fie expresii ale prezenței lui Hristos în el. Hristos este viața cea nevăzută, seva divină, ce circulă în făptura cea nouă, însă viața aceasta nu rodește în om în chip mecanic, ci ea crește în măsura în care acesta o asimiliează, sau, mai bine zis, după măsura în care este asimilat ei, printr-o acțiune liberă și conștientă, prin păzirea sfintelor porunci, prin curăția conștiinței, prin viața de asceză și înfrânare. Acest fapt înseamnă „a trăi în Hristos”.

Această întrepătrundere între mistică și asceză, această corelare între a fi și a trăi în Hristos este specificul spiritualității ortodoxe și ea exprimă întreaga dinamică a trecerii omului de la chip la asemănarea cu Dumnezeu. Prin împlinirea poruncilor, prin viața de asceză omul pune în lucrare harul primit prin Sfântul Botez, fortificându-și firea și păzind libertatea dăruită în apele baptismale. Harul primit la intrarea în Biserică pentru a fi descoperit și pus în lucrare presupune un anumit mod de existență, și anume, cel al umanității lui Hristos. „Mântuitorul intră prin Botez în sufletul fiecărui creștin, spune Părintele Dumitru Stăniloae, iar legătura aceasta cu El devine efectivă prin credința în El și paza poruncilor Lui astfel încât forța umanității Lui devine forța umanității noastre. De aceea, asceza noastră este o moarte treptată cu Hristos, ca desfășurare de putere, ca o moarte a omului vechi și ca o prelungire prin voință a botezului. Nu este numai o imitare a lui Hristos, ca în Apus, ci o mortificare eroică cu Hristos și în Hristos. Noi suntem uniți cu Hristos încă înainte de starea culminantă a unirii tainice cu El, încă în actul prelungit al mortificării noastre. Nu numai că înviem cu Hristos, ci și murim cu El; sau, nu înviem cu Hristos dacă nu și murim cu El, mai întâi”. Ceea ce s-a întâmplat tainic, *μυστικῶς*, în Taina Sfântului Botez când creștinul a murit și a înviat prin imitarea morții și Învierii lui Hristos¹, se prelungește apoi

¹ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catehezele mistagogice*, vol. II, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1943, p. 552: „Ce lucru minunat și străin! Am înviat cu toate că nu am murit cu adevărat, n-am fost îngropați cu adevărat, și nici nu am fost răstigniți cu adevărat. Imitarea este în închipuire, dar mântuirea în realitate. Hristos a fost răstignit cu adevărat, a fost îngropat cu adevărat și a înviat cu adevărat. Pe toate acestea ni le-a dăruit spre a câștiga în realitate mântuirea, cu toate că nu am participat la patimile Lui decât prin imitare. Cât este de covârșitoare iubirea Sa de oameni! Hristos a primit în preacuratele Sale mâini și picioare cuie și a suferit, iar mie îmi dăruiește, fără să sufăr, fără să mă doară, mântuirea prin participare la durerea Sa”.

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

ἐνεργῶς, prin lucrarea sfințelor porunci, în viața de zi cu zi a celui nou-botezat ca o perpetuă răstignire și înviere împreună cu Hristos.

O expunere unică, deosebit de profundă, a simbiozei dintre viața sacramentală și asceza creștină, a importanței prezenței lui Hristos prin Sfântul Duh în sufletul fiecărui creștin poate fi găsită în scrierile Sfântului Marcu Ascetul, care, în lucrări precum: „Despre legea duhovnicească”², „Despre pocăință”³ și „Despre Botez”⁴, pleacă de la premisa că Sfântul Botez stă la temelia vieții creștine⁵ și chestionează implicațiile și importanța harului primit prin Sfintele Taine în efortul ascetic de desăvârșire al fiecărui creștin.

Despre personalitatea acestui mare părinte bisericesc se știe încă destul de puțin⁶. Din punct de vedere istoric, perioada și locul în care el a trăit continuă să fie o enigmă. Johannes Kunze a încercat în 1895 să dezlege misterul din jurul personalității Sfântului Marcu Ascetul, plasându-l în epoca sinodului Ecumenic de la Efes din 431, el fiind mulți ani stareț al unei mănăstiri de lângă Ancyra, în Galatia, care apoi ar fi abandonat viața cenobitică, pentru o asceză mai aspră în deșertul Iuda, data morții lui neputând fi precizată⁷. Argumente mult mai solide a adus Henry Chadwick în 1972 în încercarea de identificare a Sfântului Marcu Ascetul cu „evlaviosul preot și monah Marcu, egumenul unei mănăstiri din Asia Mică, aproape de Tars”⁸, căruia patriarhul ne-calcedonian Sever al Antiohiei îi scrie două scrisori datate în jurul anilor 515-518 cerându-i să se delimiteze de doctrina calcedoniană și de învățătura mesalină⁹. Chadwick crede că astfel Sfântul Marcu ar fi așternut în scris tratatul „Despre unirea ipostatică” și cel „Despre Botez”. Allois Grillmeyer este însă de părere că lucrarea „Despre unirea ipostatică” ar fi

² *De lege spirituali*, PG 65, 906A-930B.

³ *De poenitentia*, PG 65, 966B-983D.

⁴ *Responsio ad eos qui de divino baptisate dubitabant*, PG 65, 986A-1027C.

⁵ V. Lossky, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, studiu introductiv și traducere din lb. franceză de Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1993, p. 210.

⁶ Informații cu privire la personalitatea acestui mare părinte filocalic pot fi găsite la: Georges-Matthieu de Durand (ed.), *Marc le Moine. Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Georges-Matthieu de Durand (Sources chrétiennes 445)*, Paris, 1999, p. 15-35, în studiul introductiv al lui Kallistos Ware, *Introduction*, la volumul: *Marc le Moine. Traités spirituels et théologiques*, traduction française, notes et index par Soeur Claire-Agnès Zirmheld o.c.s.o (=Spiritualité Orientale 41), Abbaye de Bellefontaine, 1985, p. IX-LI, precum și cel al lui J. Gribomont, „Marc le Moine”, *Dictionnaire de Spiritualité*, vol. 10, col. 274-283.

⁷ J. Kunze, *Marcus Eremita, ein neuer Zeuge für das altkirchliche Taufbekenntnis. Eine Monographie zur Geschichte des Apostolikums mit einer kürzlich entdeckten Schrift des Marcus Eremita*, Leipzig, 1895, p. 121ș.u.

⁸ H. Chadwick, „The Identity of Mark the Monk”, în *Eastern Church Review* 4 (1972), p. 125-130.

⁹ E.W. Brooks (ed.), *The Sixth Book of the Select Letters of Severus Patriarch of Antioch V.* 4-5, vol. 2, London, 1904, p. 286-294.

Conf. dr. Ciprian Streza

fost scrisă împotriva hristologiei lui Origen într-o vastă campanie anti-origenistă făcută sub patriarhul Teofil al Alexandriei în jurul anilor 399-400¹⁰. Toate aceste ipoteze au însă și multe neajunsuri astfel, încât, pentru moment, perioada precisă a vieții Sfântului Marcu Ascetul, precum și identitatea marelui părinte bisericesc rămân o provocare pentru cercetarea patristică viitoare¹¹.

Ceea ce frapează în scrierile Sfântului Marcu Ascetul este modul de abordare a teologiei sacramentale. Efectele Tainei Sfântului Botez nu sunt înșiruite în manieră scolastică, ci ele sunt prezentate în reflexul și relevanța lor în viața celui nou-botezat. Cu alte cuvinte, Sfântul Marcu vrea să sublinieze că harul primit la Sfântul Botez stă la temelia vieții creștine¹², iar întreaga viață a creștinului nu este decât o actualizare și o punere în lucrare a acestui mare dar.

Sf. Marcu Ascetul și-a formulat doctrina despre Taina Sfântului Botez în cadrul unei ample polemici împotriva mesalienilor, al cărei postulat fundamental era că tot omul după căderea în păcat este locuit de un demon, care îl stăpânește și îl silește la rău, iar Botezul este ineficace în a-l alunga, căci, chiar dacă taie păcatul ca o lamă, baia baptismală totuși nu poate scoate răul din rădăcină. Doar rugăciunea ar putea alunga pe demon, iar cei spirituali putând vedea chiar demonul plecând în chip văzut, și tot numai rugăciunea ar putea aduce Sf. Duh într-o manieră vizibilă în sufletul ascetului. Prezența Sf. Duh ar aduce cu sine impasibilitatea; cel eliberat de diavol nemaivănd nevoie de post, căci nu mai este ispitit, orice lucru fiind împlinit fără patimă. Mesalienii refuzau lucrul manual, neglijau și negau Sf. Taine și întreaga tradiție ascetică anterioară lor. Împotriva acestei învățături, Sf. Marcu Ascetul precizează învățătura Bisericii privind importanța Botezului în viața credincioșilor și încearcă să răspundă la o serie de întrebări legate de efectele acestei Sfinte Taine, întrebări care își păstrează actualitatea până astăzi.

1. Harul primit în Taina Sfântului Botez este deplin (τέλειος)

Aceasta este tema centrală a tratatului „Despre Botez” al Sfântului Marcu. Mântuitorul a asumat întreaga fire umană și a restaurat-o, iar prin Sfintele Taine El sădește în om această nouă umanitate. Astfel, Botezul creștinilor este deplin, este desăvârșit și nimeni nu poate adăuga ceva la acest har prin nevoințele sale ascetice (ἀγῶνες), o spune Sfântul Marcu în debutul scrierii sale:

¹⁰ A. Grillmeier, „Marcos Eremiten und der Origenismus. Versuch einer Neudeutung von Op. XI”, în F. Paschke (ed.), *Überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen*, t. 125, Berlin, 1981, p. 253-283.

¹¹ K. Ware, *Introduction...*, p. XV.

¹² V. Lossky, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere, studiu introductiv și traducere din lb. franceză de Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1993, p. 210.

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

„Sfântul Botez este desăvârșit, dar nu desăvârșește pe cel ce nu împlinește poruncile. Drept aceea, să nu credem socotințelor omenești, ci mai degrabă dumnezeieștii Scripturi, care spune: «Hristos a murit pentru păcatele noastre» (1 Co 15, 3) sau: «Ne-am îngropat cu El prin botez» (Rm 6, 4) ... sau «Păcatul nu va mai stăpâni peste noi», (Rm 6, 14) de vom împlini poruncile; iar de nu le împlinim, suntem necredincioși și stăpâniți de păcat. Căci credința este nu numai a fi botezat în Hristos, ci și a împlini poruncile Lui. Că odată ce ne-am îngropat cu El prin Botez, ne-a și ridicat pe noi și ne-a așezat împreună cu Sine în cele cerești, e vădit din Scripturi (Ef 2, 6). Dar nu e mai puțin vădit că ne-a dat și porunci, ca, împlinindu-le, să aflăm desăvârșirea pe care ne-a dat-o nouă. Iar de nu le vom împlini, ne vom arăta stăpâniți de păcat.

Dacă zicem deci, că păcatul se desființează prin fapte, atunci «Hristos a murit în deșert» (Ga 2, 21) și toate cele spuse sunt mincinoase. Și dacă aceștia spun că Botezul nu este desăvârșit, ci dobândesc desăvârșirea prin nevoițe, deșartă este pentru ei și legea libertății și toată legiuirea Noului Testament e desființată. Ba aceștia îl fac și pe Hristos însuși nedrept, odată ce poruncește celor botezați să săvârșească fapte de-ale libertății, câtă vreme ei sunt robiți de păcat împotriva voii. Iar harul lui Dumnezeu nu mai e în acest caz har, ci răsplata nevoițelor noastre. Căci dacă prin fapte (scăpăm de păcat), atunci nu mai putem spune că prin har. Iar dacă prin har, fapta nu mai e faptă, ci poruncă a Celui ce ne-a eliberat, și faptă a libertății și a credinței”¹³.

¹³ Sfântul Marcu Ascetul, *Despre Sfântul Botez*, PG 65, 985D; text critic la Georges-Matthieu de Durand (ed.), *Marc le Moine. Traités*, vol. I (*Sources Chrétiennes* 445), Paris, 1999, p. 298. A se vedea traducerea românească în: *Filocalia, sau culegerea din scrierile sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. I, traducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 275: Τὸ γὰρ ἅγιον βάπτισμα τέλειον μὲν ἐστίν, οὐ τελειοῖ δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα τὰς ἐντολάς. Μὴ οὖν ἀνθρωπίναις ὑπονοίαις, ἀλλὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ μάλλον πιστεύσωμεν ὅτι: «Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς», καὶ ὅτι: «Συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος», καὶ: «Ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας», καὶ ὅτι: «Ἁμαρτία ἡμῶν οὐ κυριεύσει», ἐὰν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ποιήσωμεν. Εἰ δὲ οὐ ποιοῦμεν, ἄπιστοί ἐσμεν, καὶ δικαίως ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατούμεθα. Πίστις γὰρ ἐστίν οὐ μόνον τὸ βαπτισθῆναι εἰς Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιεῖν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Ὅτι μὲν γὰρ μυστικῶς συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ συνήγειρεν ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, κατὰ τὴν Γραφήν, δῆλον· ὅμως ἔδωκεν ἐντολάς, ἵνα ταῦτα ποιήσαντες εὕρωμεν τὴν δεδομένην ἡμῖν τελειότητα. Εἰ δὲ μὴ ποιήσωμεν, ἐκουσίως φανώμεν ἐνεργούμενοι ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ οὖν λέγομεν ἐξ ἔργων ἀναιρεῖν τὴν ἁμαρτίαν, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε, καὶ τὰ εἰρημένα πάντα ψευδῆ τυγχάνει. Καὶ οὐκ ἔστι τέλειον τὸ βάπτισμα. Ἀλλ’ ἐξ ἀγώνων λέγουσιν ἔχειν τὴν τελειότητα, μάταιος παρ’ ἐκείνοις ὁ τῆς ἐλευθερίας νόμος, καὶ πᾶσα ἡ τῆς Καινῆς Διαθήκης νομοθεσία ἀνήρηται. Ἄδικον δὲ καὶ τὸν Χριστόν εἰσάγουσι, τοῖς βαπτισθεῖσιν ἔργα ἐλευθερίας προστάξαντα, ἔτι παρὰ προαίρεσιν δεδουλωμένοις τῇ ἁμαρτίᾳ, καθὼς λέγουσι· καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ οὐκέτι χάρις, ἀλλ’ ἡμετέρων ἀγώνων ἀνταπόδοσις. Εἰ

Botezul apare aici pus în strânsă legătură cu manifestarea (ἀποκάλυψις) lui în întreaga viață ascetică a creștinului. El este desăvârșit, este complet, dar el nu se arată așa decât în măsura împlinirii poruncilor. Astfel, viața în Hristos este un dar oferit creștinilor în apele baptismale și tot progresul lor în această nouă viață nu este nimic altceva decât o punere în lucrare, o actualizare a acestui dar.

Sfântul Marcu definește această „desăvârșire” a Sfântului Botez dintr-o înțelegere în perspectivă, folosind termenii: καθαρισμός, ἐλευθερία, ἐνοίκησις¹⁴.

a) Sfântul Botez aduce curățire, καθαρισμός, de păcatul originar și de toate păcatele făcute până la Botez. Mesalienii credeau că păcatul strămoșesc al lui Adam face ca diavolul să locuiască în firea umană și doar prin asceză omul se poate elibera de blestemul păcatului originar. Sfântul Marcu Ascetul subliniază faptul că doar jertfa Mântuitorului l-a scos pe om de sub păcatul căderii lui Adam (ὕπὸ τὴν ἀμαρτίαν τῆς παραβάσεως)¹⁵ și l-a făcut prin Botez „un nou Adam nemaipurtând în el nimic din cel vechi în chip necesar”¹⁶, nicio urmă și nicio urmă a păcatului aceluia (ἐγκατάλειμμα τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἀμαρτίαν)¹⁷ nu determină voința omului nou-botezat.

b) Botezul aduce libertatea adevărată, ἐλευθερία, căci prin el omul este eliberat cu totul de slăbiciunea ereditară a voinței în urma căderii lui Adam, primind prin harul baptismal plenitudinea integrității liberei voințe. După Botez, nici Dumnezeu, nici Satana nu silește voia omului, spune Sf. Marcu Ascetul¹⁸, și dacă omul mai păcătuiește după Botez vine din faptul că nesocotește poruncile și se alipește de plăceri de bunăvoie și nu pentru că taina ar fi nedesăvârșită:

„Omul se eliberează prin darul lui Hristos, dar voia sa stăruie pe lângă ceea ce iubește, datorită libertății voinței... Prin Botez, El ne-a scos cu sila din robie, desființând păcatul prin cruce, și ne-a dat poruncile libertății, dar a urma sau nu poruncilor Sale a lăsat la voia noastră liberă”¹⁹.

Sf. Diadoh al Foticeii consideră că Sf. Botez ne eliberează și șterge orice pată a păcatului, dar nu vindecă „dualitatea voinței”, aceasta fiind posibilă doar prin sinergie, prin eforturi ascetice și prin rugăciune²⁰.

γὰρ ἐξ ἔργων, οὐκέτι χάριτι, εἰ δὲ χάριτι, τὸ ἔργον οὐκ ἔστιν ἔργον, ἀλλ’ ἐντολὴ τοῦ ἐλευθερώσαντος, καὶ ἔργον ἐλευθερίας καὶ πίστεως.

¹⁴ K. Ware, „The Sacrament of Baptism and the Ascetic Life in the Teaching of Mark the Monk”, în *Studia Patristica*, X, Theologische Untersuchungen 107 (1970), p. 443.

¹⁵ Despre pocăință 10, PG 65, 980BC.

¹⁶ Despre Botez, *Filocalia*, vol. I, p. 307.

¹⁷ Despre Botez, 992C, 1013A, *Filocalia*, vol. I, p. 280, 296.

¹⁸ Despre Botez, 988B.

¹⁹ *Ibidem*, p. 278.

²⁰ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, în *Filocalia*, vol. I, Sibiu, 1947, p. 336-337.

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

c) Botezul aduce ἐνοίκησης, sălășluirea lui Hristos în sufletul omului. Urmând teologiei părinților capadocieni despre activitatea și lucrarea totdeauna comună a celor trei Persoane ale Sf. Treimi, Sf. Marcu afirmă că inhabitarea ce se realizează la Botez este o prezență egală în aceeași măsură a lui Hristos și a Duhului Sfânt în inimă, Persoanele Sf. Treimi fiind inseparabile. Prin Botez, Hristos Mântuitorul și Sf. Duh Mângâietorul Se sălășluiesc în „încăperea cea mai dinăuntru, mai ascunsă și mai sinceră a inimii” (τὸ ἐνδότερον καὶ ἀπόκρυφον καὶ εἰλικρινές χώρημα τῆς καρδίας)²¹, iar pentru a simți această prezență Sfântul Marcu astfel îndeamnă:

„Drept aceea, o, omule, care ai fost botezat în Hristos, dă numai lucrarea pentru care ai luat puterea și te pregătește ca să primești arătarea Celui ce locuiește în tine”²². Prezența tainică a lui Hristos în om este darul desăvârșit al Botezului la care credinciosul nu mai poate adăuga nimic prin eforturile sale, căci harul este deplin, așteptând doar să fie descoperit și pus în lucrare. Despre taina aceasta a sălășluirii lui Dumnezeu în sufletul omului a vorbit și Sfântul Diadoh al Foticeii, care a trăit în sec. IV: „Eu am înțeles din dumnezeiștile Scripturi și din însăși simțirea minții că înainte de Sfântul Botez harul îndeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar Satana își are locașul (cuibul) în adâncurile sufletului, încercând să stăvilească toate ieșirile dinspre dreapta ale minții. Dar din ceasul în care ne renaștem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare, aflăm că, precum odinioară stăpânea rătăcirea asupra sufletului, așa după Botez stăpânește adevărul asupra lui”²³.

Sfântul Diadoh, ca și Sfântul Marcu, exprima aici o atitudine ortodoxă împotriva învățăturii mesaliene care afirma că după Botez atât Dumnezeu, cât și Satana locuiesc în sufletul omului, răul neputând fi deznădăcinat decât prin asceză.

2. Paza sfințelor porunci: condiție a descoperirii și experienței prin lucrare (ἐνεργῶς) a harului dăruit tainic (μυστικῶς) în Sfântul Botez.

Prezența lui Hristos în sufletul omului este pentru Sfântul Marcu tema centrală a tratatului său despre Botez, iar conștientizarea acestei prezențe este scopul întregii

²¹ Despre Botez, 996C.

²² Sfântul Marcu Ascetul, *Răspuns acelora care se îndoiesc despre Dumnezeiescul Botez...*, *Filocalia*, vol. I, p. 290.

²³ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Capita centum de perfectione spirituali*, J. Rutherford, *One hundred practical texts of perception and spiritual discernment from Diadochos of Photike*, vol. 8 [Belfast Byzantine Texts and Translations (2000)]: 76, 5-10: Ἐγὼ δὲ ἐκ τῶν θείων γραφῶν καὶ ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως κατέληφα ὅτι πρὸ μὲν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἔξωθεν ἡ χάρις πρὸς τὰ καλὰ προτρέπεται τὴν ψυχὴν, ὁ δὲ Σατανᾶς ἐν τοῖς αὐτῆς ἐμφωλεῦει βάθεισιν ὅλας τὰς τοῦ νοῦ ἀποφράττειν δεξιᾶς πειρώμενος διεξόδους· ἀπὸ δὲ αὐτῆς τῆς ὥρας ἐν ἡπερ ἀναγεννώμεθα, ἔξωθεν μὲν ὁ δαίμων γίνεται, ἔσωθεν δὲ ἡ χάρις. Ὅθεν εὐρίσκομεν ὅτι, ὡς πάλαι ἐκυριεύεν ἡ πλάνη τῆς ψυχῆς, οὕτως μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτῆς κυριεύει ἡ ἀλήθεια. A se vedea și traducerea românească de Pr. Prof. D. Stăniloae în *Filocalia*, vol. I, Sibiu, 1943, p. 368.

vieți ascetice. Pentru a arăta legătura indisolubilă între viața sacramentală și cea etic ascetică Sfântul Marcu folosește în repetate rânduri un cuplu de doi termeni: μυστικῶς - ενεργῶς: prin Sfântul Botez Hristos Se sălășluiește prin Sfântul Duh în chip tainic (μυστικῶς) în sufletul omului, iar creștinii trebuie să devină conști-enți de această prezență în mod „activ” (ἐνεργῶς) sau „limpede” (ἐναργῶς):

„Ați putut înțelege din cele spuse că e vorba de curățirea întâmplată în chip tainic prin Botez, dar care e aflată efectiv (ενεργῶς) prin porunci”²⁴.

„Dar cel nebotezat sau cel iubitor de slavă deșartă nu poate veni la cunoștința adevărului. Căci întâi se dă Botezul în Biserica universală și prin Botez se dă în chip tainic (μυστικῶς) harul care locuiește astfel în chip ascuns (κρυπτῶς). Pe urmă, pe măsura împlinirii poruncilor și a nădejzii înțeleghătoare, acesta se desco-peră celor ce cred în Domnul”²⁵.

„Hristos în noi, nădejdea slavei” (Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης) Col 1, 27 cum se exprimă Sfântul Apostol Pavel, este taina „din veci ascunsă nea-murilor și acum descoperită sfinților Săi”, este taina nepătrunsă a creștinismului care este însă accesibilă celor care prin credință lucrătoare și nădejde se deschid lucrării și simțirii harului dumnezeiesc.

Perceperea și simțirea acestei noi realități pe care o primește omul în adân-cul sufletului său este pentru Sfântul Marcu Ascetul o altă temă predilectă²⁶ și el folosește termenul de πείρα (experiență, trăire) pentru a descrie acest proces de „revelare activă” a harului ascuns în suflet prin Botez:

„Dar fiindcă n-am crezut încă cu tărie lui Hristos și nu ne-am socotit pe noi datori față de toate poruncile Lui, nici nu ne-am lepădat de noi înșine după cu-vântul Lui, nu cunoaștem tainele mai sus pomenite, pe care le-am primit din clipa Botezului. Când însă ne vom muștra pentru puținătatea credinței noastre și vom crede în El cu sinceritate prin împlinirea tuturor poruncilor Sale, atunci, câștigând în noi înșine trăirea, experiența (πείρα) lucrurilor mai sus pomenite, vom mărturisi că, într-adevăr, Sfântul Botez este desăvârșit și prin el s-a revărsat harul în chip bogat, așteptând ascultarea noastră și împlinirea poruncilor, pentru care am primit putere prin el”²⁷.

²⁴ Despre Botez, Durand, p. 302, *Filocalia*, vol. I, p. 276: Ἐννοήσας ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρισμὸν μυστικῶς μὲν γινόμενον, ενεργῶς δὲ διὰ τῶν ἐντολῶν εὐρισκόμενον. Despre Botez, Durand 334, *Filocalia*, vol. I 287-288: Ἀβάπτιστος δὲ ἡ κενόδοξος εἰς ἐπίγνωσιν τῆς (110) ἀληθείας ταύτης ἐλθεῖν οὐ δύναται. Πρῶτον γὰρ τοῖς ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτισθεῖσι διὰ τοῦ βαπτίσματος δίδεται μυστικῶς καὶ ἐνοικεῖ κρυπτῶς. Εἴθ' οὕτως κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς νοεῶς ἐλπίδος ἀποκαλύπτεται τοῖς οὕτω πιστεύουσι τῷ (115) Κυρίῳ.

²⁵ *Ibidem*, p. 297.

²⁶ K. Ware, *Baptism and the Ascetic Life...*, p. 446-447.

²⁷ Despre Botez, Durand, p. 316, *Filocalia*, vol. I, p. 281: Ἐπειδὴ δὲ οὕτω βεβαίως ἐπιστεύσαμεν τῷ Χριστῷ, οὐδὲ (35) πασῶν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ὀφειλέτας ἑαυτοῦς

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

Un alt termen folosit în acest context de Sfântul Marcu este cel de πληροφορία (certitudine, încredințare, plenitudine) cu tot spectrul lui semantic bogat:

„Tot cel ce s-a botezat ortodox, adică după dreapta credință, a primit tainic harul, dar primește o deplină încredințare [a acestui fapt] prin lucrarea poruncilor”²⁸.

În alte două pasaje Sfântul Marcu vorbește mai explicit despre această deplină încredințare și simțire (ἐν πάσῃ πληροφορία καὶ αἰσθήσει) a harului primit la Botez. În lucrarea: *Dialogul minții cu propriul său suflet* el afirmă că „iertarea greșelilor aproapei este adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu... prin ea putem iubi pe Dumnezeu din toată inima și pe aproapele ca pe noi înșine. Pentru ea suntem datori să postim, și să priveghem, și să îndurăm necazuri, pentru ca inima și interiorul nostru să se deschidă, și să o primească, și să nu o refuze. Atunci vom găsi că harul dăruit nouă în ascuns (κρυπτῶς) nu mai lucrează în noi într-un mod nevăzut, ci într-un mod plin de certitudine și de simțire (ἐν πάσῃ πληροφορία καὶ αἰσθήσει) pentru că iertăm greșelile aproapei”²⁹.

Kalistos Ware atrage atenția asupra faptului că Sfântul Marcu, în profida polemicii sale antimesaliene folosește expresia ἐν πάσῃ πληροφορία καὶ αἰσθήσει, asociată adesea scrierilor mesaliene, arătând maturitatea și discernământul cu care s-a ocupat de combaterea acestei erezii. El este de acord cu mesalienii că țelul vieții creștine este o experiență conștientă și perceptibilă, simțită, a prezenței harului Sfântului Duh în sufletul omului, însă el se distinge de aceștia susținând că, înainte ca stadiul experienței conștiente să fie atins, există un alt stadiu în care harul există în sufletul omului în mod tainic (μυστικῶς) și nu este încă simțit în lucrare (ἐνεργῶς)³⁰.

Este evidentă aici profunzimea teologisirii Sfântului Marcu Ascetul: în viața fiecărui creștin există două stadii, primul, al prezenței tainice, ascunse

ἐλογισάμεθα, οὐδὲ ἠρνησάμεθα ἑαυτοὺς κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τούτου χάριν τὰ προειρημένα μυστήρια, ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος εἰληφότες, ἀγνοοῦμεν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τῇ ὀλιγοπιστίᾳ ἑαυτῶν καταγνώμεν, καὶ εἰλικρινῶς αὐτῶ δια πάσων τῶν ἐντολῶν (40) πιστεύσωμεν, τότε τῶν προειρημένων πραγμάτων πείραν λαβόντες ἐν ἑαυτοῖς, ὁμολογήσομεν ἀληθῶς τέλειον εἶναι τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἀφθόνως ἐκκεχυμένην, ἐκδεχομένην δὲ λοιπὸν τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν ὧν τὴν δύναμιν δι' αὐτῆς (45) προειλήφαμεν

²⁸ *Despre cei care cred că se îndreptează din fapte*, cap. 84, *Filocalia*, vol. I, p. 257: Πᾶς ὁ βαπτισθεὶς ὀρθοδόξως ἔλαβε μυστικῶς πᾶσαν τὴν χάριν πληροφορεῖται δὲ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν.

²⁹ *Dialogul minții cu propriul său suflet*, Durand, p. 411: Διὰ ταύτης γὰρ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν δυνάμεθα. Διὰ ταύτην νηστεύειν καὶ ἀγρυπνεῖν καὶ κακοπαθεῖν ὀφείλομεν, ὅπως ἡ καρδία καὶ τὰ σπλάγχνα ἀνοιγέντα εἰσδέξονται αὐτήν, καὶ μὴ ἀποβάλλωσι. Τότε γὰρ καὶ τὴν κρυπτῶς δεδομένην ἡμῖν χάριν διὰ τοῦ (35) ἁγίου βαπτίσματος, οὐκέτι ἀδήλως, ἀλλ' ἐν πάσῃ πληροφορία καὶ αἰσθήσει ἐνεργοῦσαν εὐρήσομεν διὰ τοῦ ἀφιέναι τῶ πλησίον τὰ ἁμαρτήματα.

³⁰ K. Ware, *Baptism and Ascetic Life...*, p. 447.

(μυστικῶς), a harului în sufletul omului prin Taina Sfântului Botez și, cel de-al doilea, al simțirii prin lucrare (ἐνεργῶς) a acestei prezențe. Trecerea de la primul la al doilea stadiu se face prin ἐργασία τῶν ἐντολῶν, prin păzirea poruncilor, expresie care apare ca un leitmotiv în toate scrierile Sfântului Marcu³¹. Imperati-vele etice și ascetice ale Evangheliei și ale tradiției apostolice primare sunt pentru acest mare părinte filocalic condiții ale păstrării darurilor dobândite prin Sfântul Botez. Libertatea este unul din marile daruri ale Sfântului Botez prin care voința umană poate să lucreze nestingherită „poruncile libertății” care îl păzesc pe om de sclavia păcatului, a diavolului și a morții: „prin Botez, ne-a scos [Domnul] cu sila din robie, desființând păcatul prin cruce, și ne-a dat poruncile libertății, dar a urma sau nu poruncilor a lăsat la voia noastră liberă. Drept aceea, împlinind poruncile ne arătăm dragostea față de Cel ce ne-a eliberat; iar nepurtând grijă de ele, sau neîmplinindu-le ne dovedim împătimiți de plăceri”³².

Ca într-un veritabil manual de mistică și ascetică Sfântul Marcu, polemizând cu mesalienii, face o prezentare detaliată a conceptului de „porunci” subliniind totodată faptul că orice lucrare pe care omul o săvârșește este rodul unei sinergii cu Dumnezeu, și ea nu adăugă nimic la harul primit prin Botez, ci este doar o punere în lucrare a acestuia: „...[toate] nevoințele celor credincioși sunt porunci. Tu deci zici: «Nu pot împlini poruncile, până nu mă voi curăți întâi prin nevoințe». Dar arată-mi atunci nevoințele, de care zici că sunt afară de porunci, și voi crede părerii tale. Dacă îmi arăți rugăciunea, ea e poruncă; dacă îmi arăți postul, e tot poruncă; privegherea, de asemenea, e poruncă; dărnicia, la fel, e poruncă; punerea sufletului, tot poruncă este; curățirea gândurilor, e și ea poruncă; crucea, moartea și orice altă faptă a virtuții ai mai numi, toate sunt porunci. De aceea celor ce au primit puterea de a împlini poruncile, Hristos le poruncește ca unor credincioși să se nevoiască, să nu se întoarcă spre cele dinapoi, nu pentru că prin porunci ar avea să șteargă păcatul, ci ca să nu se mai întoarcă pe ei înșiși la cele dinapoi. Deci aceste porunci nu scot afară păcatul (căci aceasta s-a făcut numai prin cruce), ci păzesc condițiile libertății noastre”³³.

³¹ *Ibidem*, p. 446.

³² *Despre Botez, Filocalia*, vol. I, p. 278, Durand, p. 306-308: διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς κατὰ βίαν δουλείας ἐξήγαγε, καταργήσας τὴν ἁμαρτίαν διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐντολὰς ἐλευθερίας ἔθετο. Ἐμμένειν δὲ ἢ μὴ ἐμμένειν ταῖς ἐντολαῖς τῶ αὐτεξουσίῳ ἡμῶν θελήματι παρεχώρησεν. Αἱ οὖν ἐντολαὶ καθὸ ἂν ἐπιμελοῦνται, κατ' (20) αὐτὸ τὴν πρὸς τὸν ἐλευθερώσαντα ἀγάπην σημαίνουσι· καθὸ ἂν δὲ ἀμελοῦνται ἢ ἐκλείπουσι, τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπάθειαν ὑποδεικνύουσιν.

³³ *Despre Botez, Filocalia*, vol. I, p. 278, Durand, p. 306-308: Οἱ ἀγῶνες τῶν πιστῶν αἱ ἐντολαὶ εἰσιν. Σὺ οὖν λέγεις· Οὐ δύναμαι ποιῆσαι τὰς ἐντολὰς ἐὰν μὴ πρῶτον δι' ἀγῶνων καθαρισθῶ. Δεῖξόν μοι ἐκτὸς ἐντολῶν οὐς λέγεις ἀγῶνας, καὶ πείθομαί σου τῶ φρονήματι. Κἂν (35) γὰρ προσευχὴν εἴπης, ἐντολή ἐστὶ· κἂν νηστείαν, κἂν ἀγρυπνίαν,

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

Împlinirea poruncilor nu aduce niciun merit în fața lui Dumnezeu, ci ea este un dar dat omului pentru păzirea curăției date prin Botez³⁴ și, de aceea, Sfântul Marcu pune întrebarea aceasta: „Suntem sau nu suntem datori să aducem în fiecare zi lui Dumnezeu atâta evlavie cât poate aduce firea noastră în baza puterii ce i s-a dat? Cu siguranță vei răspunde că da, pentru că Dumnezeu a dăruit-o aceasta firii și, potrivit cu puterea, ne-a rânduit și poruncile. Dacă, așadar, binele pe care îl aducem Lui astăzi este datorită pentru astăzi, arată-mi mie cu ce vei plăti păcatul vechi, fie al tău, fie al lui Adam? Eu îți voi spune, că nu numai nu poți arăta cu ce vei plăti pentru acelea, dar nici datorită de fiecare zi nu o poți plăti întreagă..., fiindcă sporul virtuții de azi arată scăderea virtuții de ieri”³⁵.

3. Dialectica voinței umane: deplin restaurată prin Botez, de ce înclină ea spre păcat?

Botezul este pentru Sfântul Marcu Ascetul o restaurare cu totul a firii umane și, inclusiv, a libertății omului. Libertatea se cere însă probată, pentru că ea este semnul, dar și proba iubirii lui Dumnezeu. Faptul că Ziditorul a toate poruncește omului să păzească poruncile înseamnă că după Botez voința omului poate liberă și nedeterminată de nimic, să aleagă binele. Dacă însă după Sf. Botez creștinii mai păcătuiesc aceasta se întâmplă din două cauze: „una lucrează pe măsura neîmplinirii poruncilor, iar cealaltă ne stăpânește cu putere, datorită faptelor rele făcute după Botez. Și numai Dumnezeu înlătură această lucrare, dacă-L rugăm prin milostenie, prin rugăciune și prin răbdarea necazurilor ce vin asupra noastră. Dar și pe acestea ni le dăruiește în chip ascuns tot harul Botezului”³⁶.

După Botez, omul trăiește supus „ispitelor” diavolului, dar aceasta nu este decât o încercare continuă a voinței umane libere și nu o consecință a păcatului lui Adam. Împotriva mesalienilor, Sf. Marcu, afirmă că Botezul aduce harul înfierii și ne eliberează nu numai de culpabilitatea ereditară, dar și de slăbiciunea ereditară a voinței. Botezul ne introduce în noul paradis, cel al Bisericii: „Prin harul lui Hristos te-ai făcut un nou Adam și nu mai porți nimic din cel vechi în chip necesar,

---

ἐντολή ἐστι· κἀν μετάδοσιν, ἢ ψυχῆς ἄρνησιν, ἐντολή ἐστι· κἀν λογισμῶν καθαίρεισιν, ἐντολή ἐστι· κἀν θάνατον κἀν σταυρὸν κἀν ὀτιοῦν εἴπησ ἔργον ἀρετῆς, ἐντολαί εἰσι πάντα. Διὸ τοῖς λαβοῦσι τὴν δύναμιν τῶν ἐντολῶν ὡς (40) πιστοῖς παραγγέλλει τοῦ ἐπαγωνίσασθαι διὰ τὸ μὴ στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, οὐχ ὡς διὰ τούτων ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ’ ὥστε μηκέτι ἐπ’ αὐτὴν ἐπιστραφῆναι. Καὶ αὐταὶ οὖν αἱ ἐντολαὶ οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκκόπτουσι—τοῦτο γὰρ διὰ μόνου τοῦ σταυροῦ γεγένηται—, ἀλλὰ τοὺς ὄρους (45) τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας φυλάττουσιν.

³⁴ *Ibidem*, p. 250.

³⁵ *Ibidem*, p. 297.

³⁶ *Ibidem*, p. 280.

decât ceea ce se naște din credința ta strică și din neascultarea ta. Domnul a venit pentru noi, a murit pentru noi, ne curățește prin Botez, ne așază în raiul Bisericii, ne îngăduie să mâncăm din toți pomii din rai, adică să iubim pe toți cei botezați în Biserică”³⁷.

Totuși, în cadrul acestor limite date poate și de contextul strict al combaterii mesalianismului, doctrina Sf. Marcu este viguroasă și fără compromis. Tot ceea ce a fost asumat din firea omenească de către Mântuitorul a fost restaurat și, de aceea, darul Sfântului Botez este desăvârșit și din apele baptismale omul iese ca un nou Adam, înnoit, capabil a săvârși liber toate poruncile „legii duhovnicești”.

Totuși, în literatura patristică acest subiect apare descris într-un mod nuanțat³⁸. Astfel, pentru Sfântul Grigorie de Nyssa, Botezul este desăvârșit, aducându-i omului frumusețea originară³⁹. Însă în *Marea cuvântare catehetică* el face această remarcă discutabilă, afirmând că „apele Botezului aduc nu o ștergere completă, ci mai curând o întrerupere a continuității răului” în viața omului (οὐ μὴν τελείως ἀφανισμόν, ἀλλὰ τινα διακοπὴν τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας)⁴⁰. Răul nu dispăre cu totul din firea umană prin Botez, ci doar prin eforturile ascetice ce urmează lui, afirmă Sfântul Grigorie⁴¹, precizând că dacă cel botezat nu își îndreaptă viața după poruncile Evangheliei și trăiește ca și mai înainte de Botez, atunci el este doar în mod aparent, și nu cu adevărat renăscut: „Dacă atunci când se face prin apa Botezului spălarea trupului, sufletul nu se curăță pe sine de petele patimilor, ci viața noastră după Botez continuă să fie ca și mai înainte, atunci, chiar dacă este greu de spus acest lucru, ... apa rămâne apă de vreme ce darul Sfântului Duh nu s-a arătat în niciun act din cele săvârșite...”⁴².

Sfântul Marcu Ascetul nu a folosit un astfel de limbaj dur și tranșant de teamă de a nu fi catalogat ca fiind mesalian, însă cu tot accentul pe care îl pune în scrierile sale pe necesitatea unei vieți ascetice după Botez, el nu lasă nicăieri să se înțeleagă, cum o face Sfântul Grigorie de Nyssa, că lipsa nevoițelor ascetice ar afecta eficiența Botezului, că imperfecțiuni ale vieții umane ar putea retrospectiv să afecteze plinătatea harului baptismal. Totuși, ceea ce subliniază Sfântul Marcu este că neajunsurile morale, etic-ascetice ale omului de după Botez îl împiedică pe acesta să aibă o experiență conștientă a prezenței harului în sufletul său.

Interesant de remarcat este faptul că, în acest timp, și Sfântul Diadoh al Foticeii are un punct de vedere diferit de cel al Sfântului Marcu. Botezul îl eliberează

³⁷ *Ibidem*, p. 307.

³⁸ K. Ware, *Baptism and Ascetic Life...*, p. 447-449.

³⁹ Omilie la ziua luminii, *PG* 46, 577C-580A, ed. Jaeger, p. 222.

⁴⁰ *Marea cuvântare catehetică*, 35, Srawley ed, p. 134, 1.11-13.

⁴¹ *Ibidem*, p. 135, 1.4-5.

⁴² *Ibidem*, p. 160, 1.15, p. 161, 1.1.

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

pe om de „pângărirea, necurăția păcatului” (τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ῥύπον), dar nu șterge „dualitatea voinței” (τὸ διπλοῦν τῆς θελήσεως)⁴³ pe care a dobândit-o Adam prin cădere, ci ea are nevoie de eforturi ascetice continue pentru a fi vindecată.

Sfântul Maxim Mărturisitorul va vorbi și el despre șovăirea voinței umane, despre γνώμη, adică bunul plac discreționar al omului, ca fiind amprenta păcatului de după Botez. Atât această dispoziție, cât și acțiunea provenită din ea apar datorită posibilității dubiului în care se află omul, neștiind exact ce este mai bine. Această șovăire și ezitare nu a existat în Hristos, căci voința Lui omenească nu s-a manifestat decât ca o mișcare dreaptă spre binele pus în evidență absolută de prezența dumnezeirii⁴⁴.

Pe măsură ce săvârșește păcatul după Botez, în actele sale de deliberare, profund arbitrar, omul nu alege binele, din cauza ignoranței [ἄγνοια] dar și a răului pururea tentant. Dar această ambiguitate nu exclude o raportare pozitivă a lui γνώμη la natura umană și la voința naturală, la puterea de autodeterminare. Voința gnostică [γνώμη] este „un mod de folosință și nu un principiu al naturii umane” [τρόπος οὐσα χρήσεως, οὐ λόγος φύσεως]⁴⁵, el este un mod de viață, o dispoziție personală și individuală, ca rezultat al unor acte libere de decizie. Omul este chemat să conformeze voința gnostică [γνώμη] cu voința lui Dumnezeu prin ascultarea poruncilor⁴⁶.

4. Păstrarea darului Sfântului Botez

Pentru a explica abaterile și limitarea libertății umane prin păcat, Sf. Marcu include în tratatul său despre Botez și o analiză foarte amănunțită a procesului dezvoltării păcatului. Dacă omul mai este supus păcatului și după ce a ieșit din apele baptismale, aceasta nu este din vina păcatului adamic, ci, mai curând, din cauza vieții alipite de patimi de după Botez.

La baza analizei Sf. Marcu Ascetul se află distincția dintre sugestia demonică și consfințirea omului. Mai în amănunt, autorul ia în discuție 7 etape în procesul de apariție al păcatului:

Sugestia (προσβολή) – este o mișcare a inimii fără imagine (I, 141). Sugerția vine de la demon și ne atacă din afară, independent de libera noastră voință. Chiar și Adam în rai a fost ispitit; ispitele pun la încercare voința noastră, dar nu

⁴³ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, 78, ed. Des Places, p. 136, *Filocalia*, vol. I, p. 370.

⁴⁴ Pr.Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 163-165.

⁴⁵ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Disputa cu Pirhus*, în PG 91, 308 D, trad. rom., p. 340.

⁴⁶ Idem, *Capita de Charitate*, IV, 90, trad. rom., p. 115.

Conf. dr. Ciprian Streza

sunt păcat, ci ele pot deveni păcat. În timpul acestei vieți, trebuie să ne așteptăm să fim supuși ispitelor, căci nu este în puterea noastră a le împiedica să ne asalteze; ceea ce putem face noi însă este de a păstra vigilența și de a respinge orice sugestie de la prima ei manifestare.

Gândul (λογισμός) – în momentul în care sugestia, ispita, este însoțită de imagini, procesul capătă un caracter păcătos. Faptul că imaginile au apărut în noi indică un oarecare consimțământ interior. Ispita a devenit acum un logismos de care suntem responsabili. Atenta distincție făcută de Sf. Marcu este remarcabilă: Sugestia vine de la început de la diavolul, dar dialogul, consimțirea, depinde de noi.

Dialogul, conversația (ὁμιλία) – fără încă a fi consimțământ, aceasta este o discuție cu sugestia, o cochetare cu ea în așteptarea actului propriu-zis.

Unirea sau relația (συνδυασμός) – nu este numai un dialog cu demonul, ci ne unim cu el, intrăm în convergență cu el, acceptăm sugestia și totuși nu ne-am dat încă consimțământul.

Consimțământul (συνκατάθεσις) – în acest stadiu nu mai există niciun dubiu asupra complicității și culpabilității morale. Chiar dacă circumstanțele exterioare ne împiedică să facem actul pentru care am consimțit, noi suntem judecați de Dumnezeu după intențiile inimii, căci acesta este principiul fundamental al legii duhovnicești.

Consimțirea, urmată de trecerea la înfăptuirea actului aduce cu sine sfârșitul zonei de întindere a tentației, a ispitei.

Predispoziția (πρόλεψις) – este o reminiscență a faptelor rele făcute după botez. Cedând unei ispite care de nenumărate ori a asaltat inima, se stabilește în suflet un fel de înclinație care ne face dificilă rezistența la acest fel de ispite. Predispoziția este echivalentul obișnuinței. Totuși, cât de mare ar fi forța vechii obișnuințe, este încă în puterea noastră de a rezista ispitei.

Patima (πάθος) – este o predispoziție care nu a fost combătută. În acest stadiu, dominația păcatului este mult mai accentuată, aducând sclavia față de păcat. Patimile cresc datorită indiferenței, necredinței, neștiinței și consimțirii anterioare libere.

În lumina acestei analize, Sf. Marcu încearcă să explice luptele morale ale celui nou-botezat, lipsa de libertate deplină a celor care, după ce au fost odată eliberați de păcat, s-au înfășat iarăși de bunăvoie în mrejele lui. Pentru aceasta, nu trebuie acuzat nici Adam, și nici diavolul. Motivul sclaviei noastre postbaptismale nu rezidă într-o lipsă sau ineficacitate în Taina Sf. Botez. Motivul se găsește în noi, în maniera în care am folosit libertatea noastră. Dacă libertatea noastră a fost autentic eliberată de Botez și dacă ea acum este limitată, aceasta este numai din vina noastră. Predispoziția care ne domină și înclinarea spre păcat nu este ereditară, ci personală. În această manieră Sf. Marcu răspunde cu realism greutăților cu care se confruntă creștinismul actual.

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică la experiența harului baptismal

*

Sf. Marcu Ascetul vorbește și de o anumită liturghie interioară a creștinului, în care acesta aduce nu pâinea și vinul spre a fi prefăcute în trupul și sângele lui Hristos, ci toate „gândurile cele sănătoase ale firii noastre”, Arhiereului Hristos, Care Se află în adâncul inimii:

„... harul Botezului se află în noi în chip ascuns, însă nu ni se face văzut decât atunci după ce vom fi străbătut bine drumul poruncilor și vom aduce ca jertfă Arhiereului Hristos, gândurile sănătoase ale firii noastre și nu pe cele mușcate de fiară. Căci cele mai multe sunt luate de fiare, când se abat de la calea poruncilor, adică de la răbdarea necazurilor... și abia puține din ele umblă pe calea cea dreaptă și aceasta fiindcă nu sunt păzite de rugăciune, legate de nădejde și îmboldite de încercări. Numai acestea ajung la cetate și la templu unde sunt aduse jertfă... Templul este lăcașul sfânt al sufletului și al trupului și este zidit de Dumnezeu. Altarul este masa nădejzii așezată în acest templu. Pe ea se aduce de către minte și se jertfește gândul cel întâi-născut al fiecărei întâmplări ca un animal întâi-născut adus ca jertfă de ispășire... Acest templu are și el un loc tainic în partea dinăuntru a catapetesmei. Acolo a intrat Iisus ca Înaintemergător, locuind de la botez în noi... Acest loc este încăperea cea mai dinăuntru care deschizându-se, arhiereul cereș primește gândurile întâi născute ale minții și le mistuie în focul dumnezeiesc de care spune că a venit să-l arunce de pe pământ”⁴⁷.

Astfel Sf. Marcu vede în fiecare credincios un preot al propriei ființe având menirea să se sfințească prin jertfirea întregii ființe lui Hristos. Prin aceasta, lumea se sfințește și orice activitate a omului poate fi o rugăciune. Stadiul acesta duhovnicesc presupune, după Sf. Marcu, o despățimire și, de asemenea, trezvia minții însoțită de multă rugăciune.

Astfel, întreaga mântuire se înfățișează ca o descoperire și o punere în lucrare a acestei comori ascunse în țarina inimii noastre, o actualizare continuă a morții și învierii cu Hristos, în care ne-am îmbrăcat prin Botez.

Teologia patristică a recunoscut întotdeauna legătura dintre Sf. Duh și libertatea omului, în restaurarea omului implicând întreaga ființă umană, care, astfel, își găsește locul în noua creație restaurată în Hristos. Darul Sf. Duh dat la Mirungere este inseparabil de darul Botezului, iar viața în Hristos se arată a fi viață în duhul. Nefiind două forme distincte de spiritualitate, ci aspecte complementare ale căii care duce la îndumnezeirea eshatologică.

Viziunea Sfântului Marcu despre viața spirituală este unică și impresionantă. Scrierile sale, pline de repetiții, încărcate de un conținut spiritual uneori greu de asimilat, pot ușor descuraja un cititor neavizat. Operele sale își descoperă însă ac-

⁴⁷ *Ibidem*, p. 283.

Conf. dr. Ciprian Streza

tualitatea și relevanța lor pentru lumea de astăzi dacă sunt citite cu ochiul interior al inimii luminat de credință făptuitoare, în duh de rugăciune și de smerenie, făcând astfel pe oricine să înțeleagă entuziasmul și atașamentul creștinilor din epoca primară care doreau să vândă tot pentru a-l cumpăra pe Marcu.